

κεφάλαιο 12

το παιχνίδι

Διδακτικοί στόχοι

Όταν ολοκληρωθεί η διδασκαλία του παρόντος κεφαλαίου
οι μαθητές και οι μαθήτριες θα είναι σε θέση:



Να συνειδητοποιήσουν τη σημασία του παιχνιδιού για το παιδί της προσχολικής ηλικίας.



Να αναγνωρίζουν τα διάφορα στάδια και τα είδη του παιχνιδιού.



Να αντιληφθούν την επίδραση του παιχνιδιού στην ανάπτυξη της προσωπικότητάς των παιδιών προσχολικής ηλικίας.

12.1. Σημασία του Παιχνιδιού

Το παιχνίδι κατέχει ξεχωριστή θέση στο πρόγραμμα της Προσχολικής Εκπαίδευσης. Αποτελεί αναφαίρετο δικαίωμα, ζωτική ανάγκη και θεμελιακή δραστηριότητα του παιδιού της προσχολικής ηλικίας. Με το παιχνίδι το παιδί:

- ☀ Εκδηλώνει την ενεργητικότητά του,
- ☀ ασκεί τη σωματική του δύναμη,
- ☀ καλλιεργεί τις αισθήσεις του,
- ☀ αναπτύσσει τη φαντασία του,
- ☀ αποκτά ευχέρεια και επιδεξιότητα.

Το παιχνίδι αποτελεί μια πολυσύνθετη διαδικασία. Ποικίλες θεωρίες έχουν διατυπωθεί σχετικά με την προέλευση, την εξέλιξη και τη μορφωτική αξία του παιδικού παιχνιδιού, από τις οποίες καταγράφουμε ως επικρατέστερες τις δύο επόμενες.

Σύμφωνα με τον **Φρόυντ** (*Freud*),

το παιχνίδι αποτελεί προσπάθεια του ατόμου να ικανοποιήσει ορμές, να εκπληρώσει επιθυμίες και να αντιμετωπίσει επώδυνες εμπειρίες που απειλούν το αναπτυσσόμενο άτομο.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τον/την παιδαγωγό παρουσιάζουν και οι απόψεις του εξελικτικού ψυχολόγου **Πιαζέ** (*Piaget*).

Ο **Πιαζέ** εντάσσει στην ψυχολογία της νοημοσύνης τη θεωρία και τα φαινόμενα του παιχνιδιού.

Θεωρεί το παιχνίδι:

- ☀ Πράξη αφομοίωσης (όχι συμμόρφωσης),
- ☀ βασικό μέσο ανάπτυξης της νοημοσύνης, περιορισμένο σε θέματα που ανάγονται στη γνωστική δεξιότητα (Παρασκευόπουλος, 1985)

Το παιδί στο παιχνίδι χειρίζεται τα πράγματα ελεύθερα και αλλοιώνει την πραγματικότητα, με σκοπό να ικανοποιήσει προσωπικές του ανάγκες. Όταν το παιδί παίζει, δεν προσαρμόζεται αυτό στην πραγματικότητα, αλλά η πραγματικότητα στις δικές του επιθυμίες.

**Εικόνα 12.1**

Από τη βρεφική ηλικία το παιδί διερευνά το σώμα, τις ανάγκες και το περιβάλλον του, με παιγνιώδη τρόπο

Μέσα από το παιχνίδι δημιουργείται στο παιδί η ανάγκη και η χαρά της ανακάλυψης και της ζωής, η ικανοποίηση της δημιουργικής δύναμης. Με το παιχνίδι βρίσκει ένα μέσο επικοινωνίας που δεν εκφράζεται με λόγια.

Στο παιχνίδι το παιδί "ξεχνιέται", "απορροφάται", δίνει όλο του τον εαυτό. Η ενεργητικότητα που διοχετεύει στο παιχνίδι είναι δημιουργική και φανταστική, γιατί είναι αυθόρμητη. Το παιχνίδι είναι αναγκαίο για το πνεύμα του παιδιού της προσχολικής ηλικίας όσο και η τροφή για το σώμα του, είναι η **βάση της ζωής** του παιδιού.

Για το παιχνίδι, όπως και για την τέχνη, το αίσθημα της ελευθερίας είναι καθοριστικής σημασίας. Το προϊόν της φαντασίας του παιδιού είναι αποτέλεσμα της εφευρετικότητάς του. Θα μπορούσαμε να αποκαλέσουμε το παιχνίδι ως ένα "**μυστικό παιδαγωγό**" του παιδιού, αφού με τη βοήθειά του ενεργοποιούνται οι ικανότητες (ταλέντα-κλίσεις) που βρίσκονται σε λανθάνουσα κατάσταση και οι οποίες μπορούν αργότερα να το βοηθήσουν στην επιλογή του επαγγέλματος.

Η παραπάνω άποψη ενισχύεται από τη σχέση "**παιχνιδιού και μάθησης**", σχέση που έχει κεντρική σημασία για στην επιστήμη της Προσχολικής Αγωγής. Η "**παιγνιώδης**" μάθηση θεωρείται από τους παιδαγωγούς ως το ανώτερο επίπεδο μάθησης με το μεγαλύτερο βαθμό αφομοιωτικής ικανότητας.



Εικόνα 12.2, 12.3

Ο συνδυασμός των παιχνιδιών με το ρυθμό, την κίνηση, τη μουσική ακρόαση, συνεισφέρει στην ολόπλευρη ανάπτυξη των ικανοτήτων του παιδιού

Ο *Twellmann* αποδίδει τη σχέση ανάμεσα στη διαδικασία του παιχνιδιού και τη μάθηση ως εξής:

- α) Πρέπει κανείς να μάθει κάτι, για να μπορεί να παίξει.
- β) Το παιχνίδι βοηθάει, ώστε να κατανοηθεί σαφέστερα και να διασφαλιστεί αυτό που έχει να μάθει το παιδί:
- γ) Η διαδικασία της μάθησης ολοκληρώνεται όταν το παιδί έχει στη διάθεσή του, με τη μορφή παιχνιδιού, τα όσα έχει μάθει (Πανταζής, 1997).

Το παιδί, όταν ασχολείται με τα παιχνίδια, ταυτίζεται ψυχικά και φυσικά με τη διαδικασία της δημιουργικής απασχόλησης, της εργασίας, της απόκτησης γνώσεων, δεξιοτήτων και συμπεριφορών, οι οποίες είναι σημαντικές για την εκπαίδευσή του.

Το παιχνίδι αποτελεί μια σοβαρή ενασχόληση του παιδιού και απαιτεί μεγάλη προσπάθεια. Έχει όλα τα χαρακτηριστικά μιας τέλειας Παιδαγωγικής διδασκαλίας. Είναι η βασική **αρχή της εκπαίδευσης** και επιδρά στο πνεύμα, στις συγκινήσεις και το σώμα του παιδιού.



Εικόνα 12.4, 12.5, 12.6

Η παιδική χαρά - παιδότοπος
αποτελεί τον αγαπημένο χώρο
των παιδιών

Ο ρόλος του παιχνιδιού πολλές φορές μπορεί να είναι και θεραπευτικός. Η **θεραπευτική αξία** του το καθιστά το καλύτερο και φυσικότερο αυτοθεραπευτικό μέσο στην εξέλιξη του παιδιού, αλλά και μέσο για να γίνουν αντιληπτοί οι φόβοι, οι αγωνίες και οι τυχόν διαταραχές των παιδιών που παρουσιάζουν "προβληματική" συμπεριφορά.

Οι νεότερες παιδαγωγικές θεωρίες γύρω από την επιστήμη της Προσχολικής Αγωγής, τονίζουν ότι το παιχνίδι θα πρέπει να παραμείνει μακριά από τις σκόπιμες αναλύσεις της χρησιμότητας και ωφελιμότητάς του. Υποστηρίζουν πως, εάν θα πρέπει να αποδοθεί ένας σκοπός στο παιχνίδι, τότε αυτός θα πρέπει να αναφέρεται σε μεμονωμένα άτομα και σε ομάδες. Η ωφέλειά του θα πρέπει να μετριέται μόνο υποκειμενικά και να καθορίζεται από τα άμεσα αποτελέσματα που απορρέουν από τους επιδιωκόμενους σκοπούς.

Στάδια Εξέλιξης του παιχνιδιού

Κάθε ηλικιακή - αναπτυξιακή φάση του παιδιού της προσχολικής ηλικίας χαρακτηρίζεται από την εμφάνιση διαφορετικού είδους κοινωνικής αλληλεπίδρασης κατά τη διάρκεια του *παιδικού παιχνιδιού*.

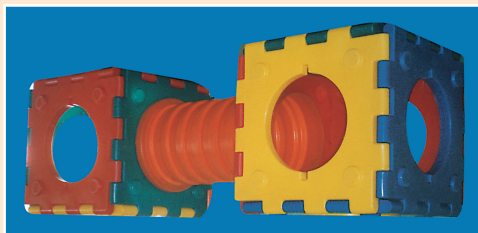
Οι βασικότερες κατηγορίες ταξινόμησης της κοινωνικής αλληλεπίδρασης σε σχέση με το παιδικό παιχνίδι, είναι οι εξής:

Στο συντροφικό παιχνίδι το παιδί παίζει με άλλα παιδιά



ΤΥΠΟΣ ΠΑΙΧΝΙΔΙΟΥ			
ΗΛΙΚΙΑ	ΜΠ	ΙΠΠ	ΣΠ
2ος χρόνος	<ul style="list-style-type: none"> • Το παιδί παίζει μόνο του, ανεξάρτητα από τα άλλα παιδιά. • Παίζει με παιχνίδια-αντικείμενα που είναι συνήθως διαφορετικά από των άλλων παιδιών • Ενώ είναι κοντά στα άλλα παιδιά, δεν ενδιαφέρεται παρά μόνο για τη δική του δραστηριότητα 		
3ος χρόνος		<ul style="list-style-type: none"> • Το παιδί συμμετέχει στο παιχνίδι με τα άλλα παιδιά, αλλά μόνο ως παρατηρητής. • Παίζει ανεξάρτητα, αλλά η δραστηριότητα που επιλέγει το φέρνει αβίαστα κοντά στα άλλα παιδιά. • Παίζει με παιχνίδια-αντικείμενα που χρησιμοποιούν και τα άλλα παιδιά, αλλά, όπως αυτό νομίζει, χωρίς να παρεμβαίνει στις δραστηριότητες των άλλων παιδιών 	
4ος χρόνος			<ul style="list-style-type: none"> • Το παιδί παίζει με τα άλλα παιδιά. • Ανταλλάσσει μαζί τους παιχνίδια-αντικείμενα. • Συμμετέχει σε κοινές δραστηριότητες, στις οποίες όμως δεν υπάρχει σαφής διαχωρισμός ρόλων και κατανομής των εργασιών

* Όπου **ΜΠ**: Μοναχικό Παιχνίδι, **ΙΠΠ**: Παράλληλο Παιχνίδι, **ΣΠ**: Συντροφικό Παιχνίδι



Εικόνα 12.7, 12.8, 12.9, 12.10

Τα παιχνίδια - αντικείμενα αποτελούν πόλο έλξης για τα παιδιά

Από αναπτυξιακή άποψη, ο Πιαζέ διαρθρώνει το παιδικό παιχνίδι σε τρία στάδια-βαθμίδες. Πρόκειται ταυτόχρονα για τα τρία στάδια ανάπτυξης της νοημοσύνης, που βρίσκονται σε σειρά ακολουθίας και το ένα υπερκαλύπτει το άλλο, δηλαδή καθένα από αυτά απαιτεί κατάκτηση του προηγούμενου.

Παιχνίδι Άσκησης:	Συμβολικό Παιχνίδι:	Κοινωνικό Παιχνίδι ή Παιχνίδι Κανόνων:
(ανάλογο με την αισθησιο- κινητική ανάπτυξη, άσκηση και νοημοσύνη).	(κατά το οποίο έχουμε πλασματικές παραστάσεις και εργασίες πάνω σε αντι- κείμενα, π.χ. το παιδί που κρατά ένα κουτί σπίρτα και το φαντάζεται σαν αυτοκίνη- το παριστάνει το τελευταίο συμβολικά με το πρώτο).	(προϋποθέτει από το παιδί, τη δημιουργία κοινωνικών ή διαπροσωπικών σχέσε- ων. Η κατηγορία αυτή α- παιτεί υψηλό βαθμό προ- σαρμογής χωρίς να έχει αρθεί ο παιγνιώδης χα- ρακτήρας του).
Έως το 2^ο χρόνο <i>Αισθησιοκινητική περίο- δος Νοητικής ανάπτυξης</i>	3-6^ο χρόνο <i>Προεγνοιολογική περίο- δος Νοητικής ανάπτυξης</i>	Από τον 7^ο χρόνο <i>Περίοδος των συγκε- κριμένων νοητικών πράξεων</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Το παιδί επανα- λαμβάνει πολλές φο- ρές μια δραστηριότη- τα όπως συμβαίνει με τις ανακλυωτικές α- ντιδράσεις¹. 	<ul style="list-style-type: none"> • Χαρακτηριστικό του σταδίου, η ελεύθερη επέκταση του χειρι- σμού των αντικειμέ- νων, των συναισθημά- των, και των εμπει- ριών κατά τρόπο συμ- βολικό. • Το παιδί:- αλλοιώνει την πραγματικότητα, • τροποποιεί τα δεδο- μένα, • διαρρυθμίζει τα πράγματα, • ερμηνεύει την εμπει- ρία κατά τρόπο ελεύ- θερο, φανταστικό. • Η συνεργασία μεταξύ των μελών της ομά- δας είναι επιφανεια- κή. • Πρόκειται περισσότε- ρο για παράλληλο και συντροφικό παιχνίδι. 	<ul style="list-style-type: none"> • Αποτελεί οργανωμέ- νη δραστηριότητα με σαφή επιδιωκόμενο στόχο και κανόνες δράσης και συνεργα- σίας. • Το παιδί έχει α- παλλαγεί από τον ε- γωκεντρισμό και μπορεί να πραγμα- τοποιεί συγκεκριμέ- νες λογικές πράξεις.

1 Αυτοδιεγερόμενη, πανομοιότυπη επανάληψη ενός αποτελέσματος της μορφής: "κίνη-
ση - θέαμα - κίνηση", π.χ. το βρέφος ανοιγοκλείνει την παλάμη του, βλέπει τυχαία την
κίνηση αυτή, την επαναλαμβάνει για να διατηρήσει το ευχάριστο αποτέλεσμα.

**Εικόνα 12.11**

Το συμβολικό παιχνίδι διευκολύνει το παιδί στην ερμηνεία της πραγματικότητας

Παράλληλα με την αναφορά στα στάδια εξέλιξης του παιδικού παιχνιδιού, θα αναφερθούμε και στις κυριότερες κατηγορίες παιγνιδιών και παιχνιδιών αντικειμένων που συναντούμε από το 1ο μέχρι το 6ο έτος της ζωής του παιδιού:

Έως το 2^ο έτος:

- ☀ *Παιχνίδια κινητικά:* Με τα δάχτυλα, τα μάτια (παιχνίδι-κούκου), το στόμα, με γλωσσικές παιδικές ομοιοκαταληξίες, με τραγούδια, λαχνίσματα, μπουσουλώνοντας, με κινήσεις ανίχνευσης και ανακάλυψης του υλικού κόσμου, κ.ά..
- ☀ *Παιχνίδια - αντικείμενα:* Κινητικά (σκοινί με χάντρες), αφής, ηχητικά (κουδουνίστρα), πάνινα, πλαστικά και ξύλινα τουβλάκια, κουτιά, ουδέτερα αντικείμενα (πλαστελίνη, μπογιές), κ.ά.

**Εικόνα 12.12**

Τα κινητικά παιχνίδια - αντικείμενα για βρέφη, βοηθούν την αισθησιοκινητική ανάπτυξή τους

Έως το 3^ο έτος:

- ☀ **Παιχνίδια κίνησης και εξερεύνησης:** σε εξωτερικό χώρο, πλατσουρίσματα.
- ☀ **Παιχνίδια - αντικείμενα:** με φυσικά υλικά (άμμο, λάσπη, νερό), μπάλες πάνινες ή πλαστικές, αμμοδοχός, παιδική χαρά, κ.ά.
- ☀ **Παιχνίδι με ρόλους** (αντόνομα, χωρίς εμπλοκή στο πλαίσιο της δραματοποίησης και του θεατρικού παιχνιδιού):
 - εμφανίζεται κατά τη φάση της μετάβασης στο στάδιο του συμβολικού παιχνιδιού (γλωσσάρι),
 - χαρακτηρίζεται αφ' ενός από τη βίωση και την επεξεργασία της πραγματικότητας και αφ' ετέρου από την διαμόρφωση νέων φανταστικών κόσμων (στο πλαίσιο του παιχνιδιού, πάντα),
 - η ικανοποίηση του παιδιού βρίσκεται στην αυτόνομη άσκηση ρόλων στο παιχνίδι με τα άλλα παιδιά ή τα παιχνίδια-αντικείμενα.

Παραδείγματα: Αναπαραστάσεις κοινωνικών ρόλων των μελών της οικογένειας, της μαμάς, του μπαμπά, του μωρού, μεταμφίεση παιδιών με τη χρησιμοποίηση διάφορων υλικών και ρούχων.

Για να πραγματοποιηθεί το παιχνίδι με τους ρόλους, μπορούν να διατεθούν στα παιδιά στολές, φορέματα, παιχνίδια-έπιπλα, αντικείμενα για τη διαμόρφωση της "γωνιάς" του κουκλόσπιτου, ζώα-παιχνίδια, (π.χ. μεγάλα τεμάχια αφρολέξ χρησιμοποιούνται για την κατασκευή σπηλιάς), κ.ά.

- ☀ **Παιχνίδια κατασκευών:** Ικανοποιούν κάποιο συγκεκριμένο στόχο του παιδιού, όπως: δημιουργία γέφυρας, μέσων συγκοινωνίας κ.ά.



Εικόνα 12.13

Τα παιχνίδια ρόλων ενισχύουν την αυτοεκτίμηση των παιδιών και καλλιεργούν τη φαντασία τους

- **Παιδαγωγική αξία:**
 - *Λειτουργική* (σχετίζεται με το βαθμό προσαρμογής του παιχνιδιού στο παιδί),
 - *πειραματική* (προσδιορίζεται από τις εντυπώσεις που προκαλεί στο παιδί),
 - *δομική* (σχετίζεται με την καλλιέργεια της φαντασίας, τη δόμηση της προσωπικότητας, τη συναισθηματική του ισορροπία),
 - *σχέσεων και επικοινωνίας* (στο πλαίσιο των ομαδικών κατασκευών και του συλλογικού παιχνιδιού), (Βιβλίο Δραστηριοτήτων για το Νηπιαγωγείο, 1991).

Για να πραγματοποιηθεί το παιχνίδι κατασκευών, είναι απαραίτητο να διατεθεί στα παιδιά οικοδομικό υλικό (σφαίρες, κύβοι, κύλινδροι, παραλληλεπίπεδα, κ.ά.).



Εικόνα 12.14
Το οικοδομικό υλικό είναι
απαραίτητο στα παιχνίδια κατασκευών

Έως το 4^ο Έτος:

☀️ Παιχνίδι Κανόνων:

- χαρακτηρίζεται από την τήρηση κανόνων, τη σημασία των οποίων έχει κατανοήσει το παιδί,
- το παιδί τηρεί οικειοθελώς τους κανόνες του παιχνιδιού, συγκροτώντας σταδιακά και τους ηθικούς του κανόνες,

Παραδείγματα: Παιχνίδια συναναστροφής με άλλα παιδιά (κρυφτό, κυνηγητό), επιτραπέζια παιχνίδια, κ.ά.

☀️ Παιχνίδια Κατασκευών με διάφορα υλικά,

- ☀️ **Παιχνίδια Ρόλων** στο πλαίσιο του θεατρικού παιχνιδιού: Διανομή ρόλων κατά τη σκηνική παρουσίαση ενός θεατρικού παιχνιδιού ή της δραματοποίησης ενός λαϊκού μύθου.

Έως το 6^ο έτος:

- ☀ *Παιχνίδια Κανόνων* με ανταγωνιστικό χαρακτήρα.
- ☀ *Παιχνίδια με Κάρτες.*
- ☀ *Παιχνίδια Στρατηγικής.*
- ☀ *Ομαδικά Παιχνίδια Επικοινωνίας:* Σε ζευγάρια, το ένα παιδί είναι ο οδηγός και το άλλο το αυτοκίνητο.

Τα παραπάνω αναφερόμενα είδη παιχνιδιών εντάσσονται στο πλαίσιο αυθόρμητων ή προγραμματισμένων δραστηριοτήτων και μπορεί να είναι ατομικά ή ομαδικά.

Οι *αυθόρμητες* δραστηριότητες επιλέγονται, οργανώνονται και αναπτύσσονται από τα ίδια τα νήπια και αποτελούν, συνήθως, αποτέλεσμα ενός σκόπιμου οργανωμένου περιβάλλοντος.

Οι *προγραμματισμένες* δραστηριότητες κατευθύνονται από τον/την παιδαγωγό, για την πραγμάτωση συγκεκριμένων στόχων. Για παράδειγμα, δημιουργία καταστάσεων προβληματισμού κ.ά.

**Εικόνα 12.15**

Αυθόρμητο παιχνίδι παιδιών
βρεφικού τμήματος

**Εικόνα 12.16**

Κατευθυνόμενο - προγραμματισμένο
παιχνίδι παιδιών προνηπιακού τμήματος

Σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη και εφαρμογή των διάφορων παιδαγωγικών παιχνιδιών αποτελεί η οργάνωση του περιβάλλοντος της προσχολικής τάξης και ο εξοπλισμός κάθε “γωνιάς” απασχόλησης με το κατάλληλο υλικό.

Ο /Η παιδαγωγός όταν εξοπλίζει τις γωνιές με ανάλογο υλικό έχει πάντα στο μυαλό του/της τις δυνατότητες του συγκεκριμένου υλικού για την ανάπτυξη του παιδιού, το είδος των εμπειριών που μπορούν να αποκτηθούν, καθώς και τις γνώσεις και τις δεξιότητες που μπορεί το παιδί να καλλιεργήσει με το χειρισμό του σε ατομικό και ομαδικό επίπεδο.





12.2. Παιχνίδι και εκμάθηση των κοινωνικών ρόλων

Τα παιχνίδια αποκαλύπτουν αυτά τα μηνύματα που ο πολιτισμός έχει υποχρέωση να μας μεταδώσει. Ασκούν στο παιδί βαθιά επίδραση, προσδίδοντάς του βασικές δυνατότητες αφομοίωσης του πολιτισμού που ανήκει (κοινωνικοποιητικός ρόλος του παιχνιδιού).

Πολλοί ερευνητές, επίσης, υποστηρίζουν ότι το παιχνίδι αποτελεί προπαρασκευή για τη μελλοντική ζωή του ατόμου (προπαρασκευαστικός ρόλος του παιχνιδιού).

Σημαντικές ευκαιρίες για την εμπέδωση του κοινωνικοποιητικού και προπαρασκευαστικού ρόλου του παιχνιδιού, προσφέρουν τα παιχνίδια ρόλων που εντάσσονται στο θεατρικό παιχνίδι και στη δραματοποίηση.

Στο πλαίσιο της δραματοποίησης το παιδί:

-  "Βιώνει" τους κοινωνικούς ρόλους,
-  μαθαίνει να υπακούει σε κανόνες,
-  αφομοιώνει τα πρότυπα συμπεριφοράς των ενηλίκων-φορέων των ρόλων,
-  ασκείται στη διαδικασία του κοινωνικού ελέγχου και στις καταστάσεις που δημιουργούνται κατά τη διαδικασία της αλληλεπίδρασης με τους άλλους (π.χ. κατάσταση συνεργασίας με τα παιδιά της ομάδας δραματοποίησης).

1972



2000

**Εικόνα 12.17**

Η Προσχολική Αγωγή πάντα
χρησιμοποιούσε το θεατρικό παιχνίδι
ως μέσο αγωγής

Κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού το παιδί βρίσκεται σε μια διαρκή εναλλαγή της πραγματικότητας του κόσμου και της πραγματικότητας του κόσμου των παιχνιδιών. Αυτό φαίνεται ξεκάθαρα στο *συμβολικό* παιχνίδι των ρόλων, όπου τα παιδιά αφ' ενός βιώνουν και επεξεργάζονται την πραγματικότητα και αφ' ετέρου δημιουργούν, μέσα από τη μίμηση προτύπων και τη φαντασία τους, τους μελλοντικούς τους ρόλους.

Όταν το παιδί παίζει υιοθετώντας ρόλους διάφορων προσωπικοτήτων, όπως του γίγαντα, του κυνηγού, του δασκάλου και των μαθητών, του αστυνόμου και του οδηγού, καταφέρνει να εξωτερικεύσει και να ανακαλύψει διάφορες τάσεις της εσωτερικής ψυχικής του ζωής και να ανασκευάσει τις φανταστικές ιδέες που έπλαθε για ανθρώπους και καταστάσεις.

Το παιδί της προσχολικής ηλικίας αυτοεπιβεβαιώνεται και ασκεί εξουσία κατά τη διάρκεια της αυτόνομης άσκησης των ρόλων που αναπαριστά στο παιχνίδι με τα άλλα παιδιά ή με τα παιχνίδια -αντικείμενα. Έτσι, το παιδί μπορεί να επιλέξει να είναι ο αρχηγός μιας ομάδας ή ο διευ-

θυντής της Τράπεζας και να επιβάλλει τη θέλησή του. Μπορεί όμως, να συμμετέχει ενεργά στο παραπάνω παιχνίδι ως απλό μέλος της ομάδας ή το "μωρό της οικογένειας" γνωρίζοντας ότι σε μια άλλη ομάδα μπορεί να αντιστραφούν οι ρόλοι και να γίνει ο "αρχηγός".

Η τάση του παιδιού να έρθει και σε αντιπαράθεση με τις λειτουργίες των ρόλων που "βιώνει" παίζοντας, δεν είναι απαλλαγμένη από σκοπούς, αλλά υπηρετεί:

- Την χρησιμοποίηση των πληροφοριών που κατέχει,
- την απόκτηση νέας πληροφορίας και
- τη διαδικασία της μάθησης.

Η ικανοποίηση από το συμβολικό παιχνίδι των ρόλων συμπληρώνεται με το χειρισμό των παιγνιδιών-αντικειμένων και την απόκτηση συγκεκριμένων περιεχομένων και εμπειριών μάθησης² οι οποίες αρχικά περιορίζονται στις επιδόσεις του ψυχοκινητικού και νοητικού τομέα (Πανταζής, 1997).

Ο εμπλουτισμός της γωνιάς της δραματοποίησης ή του θεατρικού παιχνιδιού με παλιά αντικείμενα, ρούχα, αξεσουάρ ενδυμασίας, παροτρύνει τα παιδιά σε φανταστικά παιχνίδια στα οποία μιμούνται τα γεγονότα της ζωής, καθρεφτίζοντας τους κανόνες της κοινωνικής συμπεριφοράς των ενηλίκων μέσα στο περιβάλλον του παιδιού. "Το παιδί που φορά γυαλιά, ακουστικά και κρατά τσάντα-φαρμακείο, εξετάζει τις κούκλες, ενώ μιμείται το ρόλο του γιατρού".

Το παιχνίδι, ακόμη, μπορεί να λειτουργήσει και ως φορέας γνωριμίας του παιδιού με τις ασχολίες και τα επαγγέλματα των ενηλίκων, για τα οποία τα παιδιά δεν έχουν καμιά κοινωνική προκατάληψη και προετοιμασία για τις μελλοντικές ασχολίες της ενήλικης ζωής.

"Ένας μελλοντικός αρχιτέκτονας πρέπει να μάθει να χειρίζεται το μέτρο και το νήμα, ένας μελλοντικός καλός στρατιώτης πρέπει να μάθει να ιππεύει ... όλα αυτά τα μαθαίνει το παιδί με το παιχνίδι." (Πλάτωνας, Νόμοι, 794C).

2 Η αναφορά στην έννοια της μάθησης αφορά κυρίως κοινωνικές και συναισθηματικές εμπειρίες, που αποκτώνται κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού.

Εικόνα 12.18

Αναπαριστώντας το επάγγελμα του
γιατρού το παιδί εξοικειώνεται με τον
αντίστοιχο ρόλο



Τέλος, το παιχνίδι γενικά και τα παιχνίδια-αντικείμενα βοηθούν το παιδί να διαμορφώσει σταδιακά τον κοινωνικό ρόλο του φύλου του. Μέσα από το παιχνίδι, κυρίως το δραματοποιημένο, το παιδί της προσχολικής ηλικίας βιώνει σε πρωταρχικό επίπεδο τους ψυχολογικούς μηχανισμούς με τους οποίους το άτομο οικειοποιείται τα κοινωνικά πρότυπα συμπεριφοράς που καθορίζουν την ταυτότητα του φύλου του. Δραματοποιώντας καταστάσεις της καθημερινής ζωής, τα κοριτσάκια και τα αγοράκια ενισχύονται στη μίμηση των προτύπων της γυναίκας και του άντρα, της μητέρας και του πατέρα και λειτουργούν με βάση τα στερεότυπα των φύλων που χρησιμοποιούν οι ενήλικες.

Στο πλαίσιο λειτουργίας της προσχολικής εκπαίδευσης είναι σημαντικό να αποφεύγεται η συστηματική παροχή στα παιδιά παιχνιδιών-αντικειμένων που ενισχύουν με στερεοτυπικό τρόπο τη διαφορετικότητα του φύλου, καθώς και η παρότρυνσή τους σε δραματοποιημένες αναπαραστάσεις με ανάλογο σκοπό.

12.3. Παιχνίδι και προσωπικότητα του παιδιού

Η σύγχρονη Παιδαγωγική διδάσκει πως απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού αποτελεί η ελεύθερη και αυθόρμητη απόκτηση εμπειριών από το παιχνίδι.

Ο κόσμος των παιχνιδιών του παιδιού είναι ο "μικρόκοσμός" του, ο καθρέφτης των ενεργειών και των φιλοδοξιών του. Τα παιχνίδια στα οποία συμμετέχει συνιστούν τα διαμεσολαβητικά μέσα των εμπειριών, που μεταξύ της πραγματικότητας της ζωής και των χαρακτηριστικών στοιχεί-

ων της προσωπικότητας του παιδιού, προσανατολίζουν και φιλτράρουν τις πράξεις, τις ανάγκες του και τις φιλοδοξίες του. Ιδιαίτερα το παιδί της Προσχολικής ηλικίας, θα πάρει από το παιχνίδι τα πρώτα "μαθήματα πραγματογνωσίας", θα νιώσει τις πρώτες συγκινήσεις χαράς, αρμονίας, συμπάθειας ή αντιπάθειας.

"Παίζοντας, το παιδί αποκτά αυτοεπιβεβαίωση και αναγνώριση, βγαίνει από την απομόνωσή του, και αποκτά κοινωνικότητα, χωρίς εξαναγκασμό. ...". "...Παίζοντας, το παιδί ανακαλύπτει τον εαυτό του, όταν δοκιμάζει, αιφνιδιάζει, απωθεί, ανακαλύπτει την απόρριψη και την αποδοχή, την αποξένωση και την αγάπη, την καταξίωση και την απελευθέρωση, το ανέβασμα και την πτώση, την καταπίεση και την ασφάλεια..." (Kreyzen, 1983).



Εικόνα 12.19

Ελεύθερη έκφραση παιδιών
προσχολικής ηλικίας κατά τη διάρκεια
θεατρικών παιχνιδιών

Σύμφωνα με την παραδοχή που υποστηρίζει ότι τα παιδιά δεν παίζουν για να μάθουν, αλλά παίζουν κυρίως για τον εαυτό τους, το σημαντικότερο στοιχείο που κερδίζει το παιδί κατά την διαδικασία του παιγνιδιού (ατομικό-ομαδικό) και την επαφή του με τα παιχνίδια-αντικείμενα, είναι η βοήθεια στο σχηματισμό των πρώτων πτυχών του χαρακτήρα του, δηλαδή, των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών που ενσωματώνονται στην προσωπικότητά του.

Με το παιχνίδι μπορούμε να μελετήσουμε τον άνθρωπο, δηλαδή το παιδί από την άποψη των βιωμάτων του, της συμπεριφοράς του και της δημιουργίας του. Χαρακτηριστικές μορφές βιωμάτων που αποκτώνται κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού εκδηλώνονται κυρίως με παιχνίδια που σχετίζονται με την τήρηση κανόνων. Τα παιχνίδια με κανόνες αποκτούν δυναμική επίδραση στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού εξαιτίας της αύξησης ή μείωσης της ψυχικής έντασης που δημιουργείται με τη χρησιμοποίηση των παιχνιδιών- αντικειμένων (π.χ. επιτραπέζια παιχνίδια στρατηγικής). Αναπαραγωγή και παρώθηση του βιώματος του παιχνιδιού χρησιμοποιούνται από τους παιδαγωγούς και στα παιχνίδια με κανόνες, για τη μεταβίβαση συγκεκριμένων περιεχομένων μάθησης. Η μάθηση αυτή αφορά στην αυτοπληροφόρηση, στη διερεύνηση της συνείδησης, στη σημασία και επεξεργασία των βιωμάτων, με απώτερο στόχο να προάγουν θετικά τη διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού.



Εικόνα 12.20

Το παιδικό παιχνίδι ως μικρογραφία της καθημερινής ζωής των ενηλίκων

Η δομή της προσωπικότητας του παιδιού εξαρτάται και από τις σχέσεις που επικρατούν στο οικογενειακό περιβάλλον του και από το κλίμα που θα συναντήσει στο πρώτο του εκπαιδευτικό περιβάλλον (Προσχολικής Εκπαίδευσης).

Για παράδειγμα, αν οι γονείς προσφέρουν συχνά στο παιδί ασήμαντης παιδαγωγικής αξίας παιχνίδια ανάλογα με τις προτιμήσεις τους και τις ανεκπλήρωτες επιθυμίες τους, η Προσχολική Εκπαίδευση οφείλει, ανταμείβοντάς το, να του προσφέρει ένα κόσμο παιχνιδιών ενεργητικό που θα προάγει την αγάπη για δουλειά και δημιουργία. (Πανταζής, 1997).

Συνοψίζοντας, αντιλαμβανόμαστε πως ο παιδαγωγικός ρόλος του παιγνιδιού (ελεύθερου ή κατευθυνόμενου) συντελεί:

- ☀ Στην ομαλή και αρμονική ψυχική ανάπτυξη του παιδιού,
- ☀ στο να αισθάνεται ασφάλεια και ισορροπία,
- ☀ στη συνειδητοποίηση και καλλιέργεια όλων των κρυμμένων "θησαυρών" του (δυνατοτήτων, ικανοτήτων, ενδιαφερόντων, ιδιοσυγκρασίας του),
- ☀ στην ανακάλυψη όλων των ευκαιριών για έκφραση, δημιουργία και αυτενέργεια που του προσφέρουν τα παιχνίδια-αντικείμενα,
- ☀ στην ανάπτυξη της πνευματικότητάς του, της αυτοεκπαίδευσής του και στην αύξηση των δυνάμεων του,
- ☀ στην ενίσχυση της ανάπτυξης όλων των πτυχών της προσωπικότητάς του.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Ο ρόλος της παικνώδους ασχόλησης κατά την προσχολική ηλικία είναι καθοριστικός για την ομαλή ανάπτυξη και προσαρμογή του παιδιού.

Το παιχνίδι γενικά ή τα παιχνίδια-αντικείμενα ασκούν κοινωνικοποιητικό και παιδαγωγικό ρόλο.

Με το παιχνίδι το παιδί ανακαλύπτει και καλλιεργεί τις κρυμμένες ικανότητες και τα ταλέντα του, τη δημιουργικότητά του και όλες τις πτυχές που συνθέτουν την προσωπικότητά του.

Επίσης, μέσα από το παιχνίδι ασκείται στην εκμάθηση των κοινωνικών ρόλων, και ειδικότερα του ρόλου του φύλου του και στην ταύτιση με τα πρόσωπα που τον ενδιαφέρουν.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ - ΘΕΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

1. Ποια είναι η σημασία του παιχνιδιού για το παιδί της προσχολικής ηλικίας;
2. Να συζητήσετε σε επίπεδο τάξης την άποψη του *Twellmann* για την σχέση ανάμεσα στο παιχνίδι και τη μάθηση. Να τεκμηριώσετε την άποψή σας αναφερόμενοι σε υποθετικά παραδείγματα.
3. Να αναφέρετε τα διάφορα στάδια του παιχνιδιού, σύμφωνα με την άποψη του *Piaget*.
4. Πώς επιδρά το παιχνίδι στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού;
5. Να αναφέρετε δικά σας παραδείγματα δραματοποιημένων, κυρίως, καταστάσεων που να αποδεικνύουν τη σημαντικότητα της λειτουργίας του παιχνιδιού στην εκμάθηση των κοινωνικών ρόλων.